

Kauppakamarin talouskatsaus

TAMMIKUU 2021

TALOUSKATSAUS

SISÄLTÖ

ASIAT OVAT PAREMMIN KUIN KOSKAAN – MIKSI SILTI ELÄMME YLI VAROJEMME?	3
VUOSITYÖAIKA ON LYHENTYNYT VUOSIKYMMENIÄ	4
ELINIKÄ ON PIDENTYNYT	6
TUOTTAVUUS JA PALKKATASO OVAT NOUSSEET	8
TEKNOLOGIAN KEHITYS ON OLLUT EKSPONENTIAALISTA	10
KULUTUSMAHDOLLISUUDET OVAT PAREMMAT KUIN KOSKAAN	12
TULOEROT OVAT PYSYNEET ENNALLAAN	14
HYVINVOINTIVALTIO ON LAAJENTUNUT	17
KAIKEN HYVÄN KÄÄNTÖPUOLELLA OVAT JULKISEN TALOUDEN HAASTEET	19
OIKOTIETÄ ONNEEN EI OLE	22
YHTEENVETO	23

Lisätietoa:

Mauri Kotamäki
Pääekonomisti

mauri.kotamaki@chamber.fi

ASIAT OVAT PAREMMIN KUIN KOSKAAN – MIKSI SILTI ELÄMME YLI VAROJEMME?

Kauppakamarin talouskatsauksessa käsitellään lyhyesti ja ytimekkäästi ajankohtaisia talousasioita. Katsauksissa käydään tiivistetysti läpi kotimaista ja kansainvälistä taloustilannetta, taloudellista toimintaympäristöä selittäviä ilmiöitä sekä talouskehitystä kuvaavia ja siihen vaikuttavia tilastoja. Katsaus julkaistaan neljästi vuodessa.

Tässä katsauksessa keskitytään Suomen taloudellisen kehityksen pitkään linjaan.

Suomessa työaika on lyhentynyt, vapaa-aika lisääntynyt, ja tuottavuus kasvanut valtavasti samalla, kun tuloerot ovat pysyneet maltillisella tasolla. Kaiken kaikkiaan suomalaisten taloudellinen hyvinvointi ottanut pitkän onnellisuusloikan. Vaurastumisestamme huolimatta julkiset menot ovat kasvaneet tuloja nopeammin.

Onko julkisen talouden paisuminen välttämätön seuraus vaurastumisesta? Ei välttämättä. Vuonna 2019 Ruotsin velkasuhde oli 35 prosenttia ja Tanskan 33 prosenttia. Suomen vastaava luku oli 59 prosenttia. Kyse on valinnoista. Alijäämät paisuvat, jos niihin ei kiinnitetä erityistä huomiota. Tämä riski on ollut ja on läsnä Suomessakin. Mutta ei ole olemassa mitään erityistä syytä, miksi julkisen talouden tulot ja menot eivät voisi olla keskimäärin tasapainossa. Tämä johtaisi ennen pitkää myös matalampaan velkatasoon.

Kauppakamarien vuoden 2021 ensimmäisessä talouskatsauksessa kysytään: Miksi elämme yli varojemme, vaikka asiat ovat paremmin kuin koskaan?

VUOSITYÖAIKA ON LYHENTYNYT VUOSIKYMMENIÄ

Työajan pituus on ollut yksi poliittisen debatin kiihkeitä aiheita. Tasaisin väliajoin on julkiseen keskusteluun noussut aloite, jonka mukaan lakisääteistä työaika ehdotetaan alennettavaksi palkkataso ennallaan säilyttäen. Tässä asiayhteydessä usein mainitaan myös sattumukset, jotka johtivat 1960-luvulla työaikalain uudistamiseen ja siirtymiseen viiden päivän työviikkoon 1970-luvun alussa.

Asiaan liittyen kenties kuuluisin, mutta tyystin vikaan osunut ennustus on J. M. Keynesin kynästä. Hän järkeili vuonna 1930, että sadan vuoden päästä työntekijän työvuoro kestää kolme tuntia ja viikkotyöaika on 15 tuntia. Ennustus ei osunut kohdalleen. Keynes ei kyennyt ennustamaan sitä, että vaikka olemme ihmiskuntana vuosi vuodelta rikkaampia, myös halumme ja tarpeemme kehittyvät. Keksimme jatkuvasti uusia kulutushyödykkeitä, joita haluamme kuluttaa, vaikkei elämämme suoranaisesti niistä riippuisikaan.

Ihmisten kulutustoioiden jatkuvasta kasvusta huolimatta työaika on silti lyhentynyt useiden vuosikymmenten ajan. Vuosittainen työaika on nyt liki neljänneksen matalampi verrattuna 60 vuoden takaiseen tilanteeseen. Erityisesti ihmisten vaurastuminen on megatrendi, joka on mahdollistanut työajan lyhentymisen – oli kyse sitten perhevapaista, sairauslomista, vuorotteluvapaista, kesäloman pituudesta tai jostakin muusta. Ilman tuottavuuden kasvun luomaa vaurautta ei Suomessa todennäköisesti olisi haluttu yhtä auliisti vaihtaa kulutusmahdollisuuksia vapaa-aikaan. Suomessa ollaan itse asiassa tässä asiassa Euroopan kärkipäätä: Suomalaisten työaika on Euroopan lyhyimpiä.¹

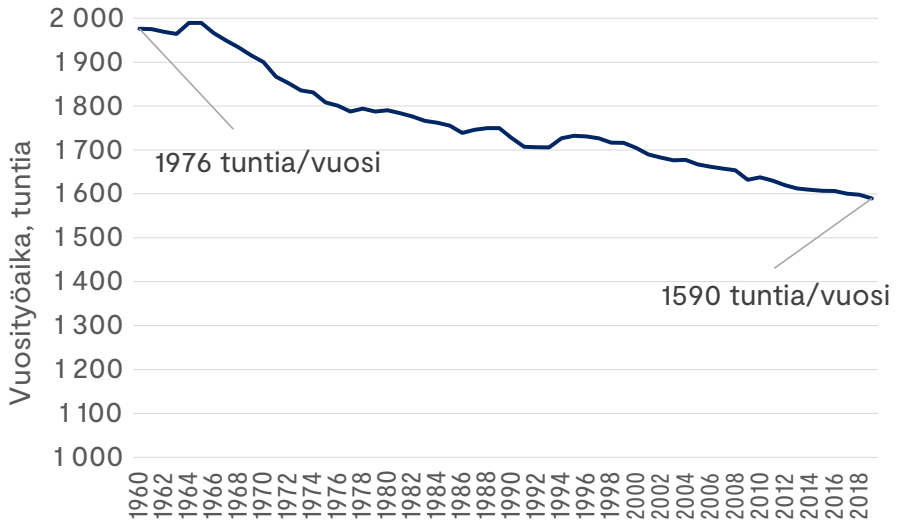

Vuosittainen työaika on nyt liki neljänneksen matalampi verrattuna 60 vuoden takaiseen tilanteeseen.

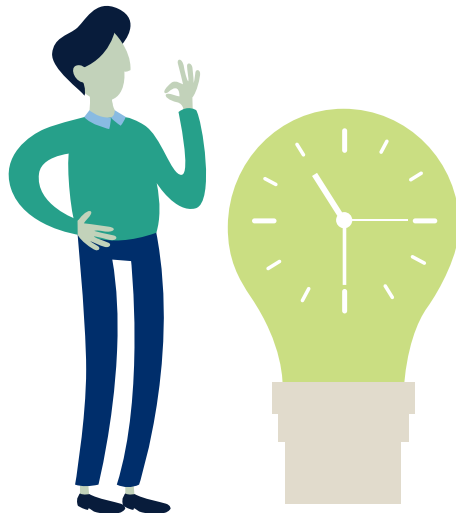
---

¹ Ks. esim. [Larja \(2012\)](#) tai [Kauhanen ja Lehmus \(2019\)](#)

Kuvio 1 Vuosityöaika Suomessa 1960–2019.

Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito.

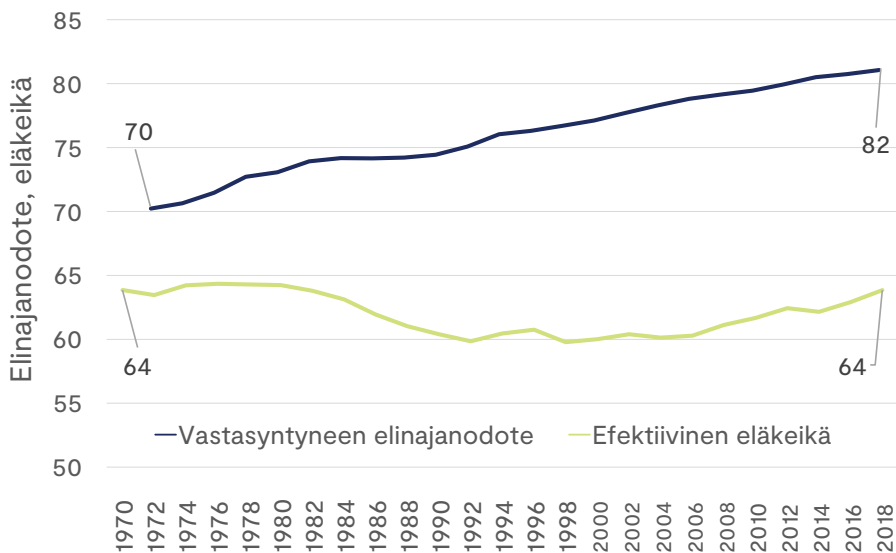

ELINIKÄ ON PIDENTYNYT

Vuosittaisen työajan lyhentymisen ei ole ainoa marginaali, mitä kautta vapaa-aika on lisääntynyt. Myös elinikä on pidentynyt. Se alentaa työtunteja suhteessa koko elinkaareen niin kauan, kun lakisääteisen eläkeiän nousu ei neutraloi eliniän pidennystä – eikä niin ole tapahtunutkaan.

Vastasyntyneen elinajanodote on noussut viimeisten 50 vuoden aikana noin 12 vuodella. Samaan aikaan tosiasiallinen eläkeikä laski aina 2000-luvun puoliväliin saakka. Tämä on tarkoittanut merkittävää vapaa-ajan lisääntymistä 1940-luvulla syntyneille ja vanhemmille. Vasta 2000-luvun puolivälissä tosiasiallinen eläkeikä on taas lähtenyt nousuun. Yhdessä kuolleisuuden alentuminen ja tosiasiallisen eläkeiän muuttumattomuus on tarkoittanut merkittävää vapaa-ajan lisäystä suomalaisille. Eläkkeellä ollaan nykyään keskimäärin reilusti yli 20 vuotta.

Kuvio 2 Vastasyntyneen elinajanodote sekä efektiivinen eläkeikä.

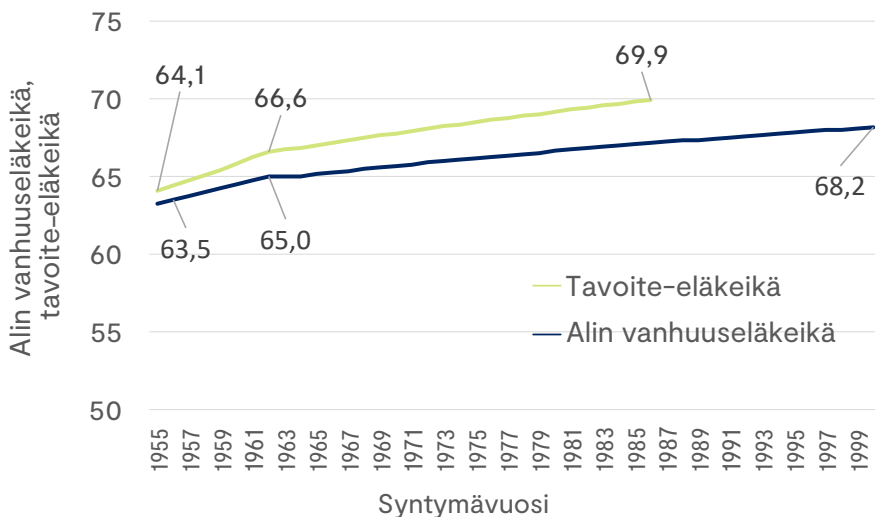

Lähde: Tilastokeskus ja OECD.

Vuonna 2017 voimaan tullessa eläkeuudistuksessa lakisääteinen eläkeikä sidottiin elinajanodotteeseen. Näin ollen osa elinajanodotteen kasvusta on tarkoitus kohdentaa työmarkkinoille; tulevaisuudessa lakisääteisen eläkeiän noustessa vuodella, kasvaa eläkkeelläoloaika suurin piirtein neljällä kuukaudella. Käytännössä tämä tarkoittaa, että 1950-luvun alkupuolella syntyneille ja vanhemmille ikäluokille siunaantunutta elinajanodotteen kautta lisääntyntä vapaa-aikaa ei samassa määrin kerry nuoremmille ikäpolville.

Liberaaleille arvoille rakentuvassa vapaassa yhteiskunnassa olisi luonnollista, että ihminen saisi itse valita eläköitymishetkensä; mitä aiemmin eläkkeelle jäätäisiin, sitä pienemmäksi eläke toki jäisi, mutta päätös olisi ihmisellä itsellään. Suomen kaltaisessa korkeiden julkisten menojen maassa mm. eläkejärjestelmään on kuitenkin lisättävä ehtoja, jotta ihmiset eivät nauttisi liikaa vapaa-aikaa eläkepäivien muodossa. Tämä rajoite on toteutettava, koska työ ja sitä kautta palkkasumma on lopulta se veropohja, jolla hyvinvointivaltion menot rahoitetaan.

Kuvio 3 Alin vanhuuseläkeikä ja tavoite-eläkeikä* vuosina 1955–2000 syntyneille.

*Tavoite-eläkeikä on sellainen eläkeikä, joka neutraloi elinaikakertoimen vaikutuksen. Tavoite-eläkeiän määrittelyssä ei oteta huomioon lykkäämisen aikana karttuvaa eläkettä.

Lähde: ETK, PTS-laskelmat.

TUOTTAVUUS JA PALKKATASO OVAT NOUSSEET

Tuottavuus ja palkkataso ovat pitkällä aikavälillä tiiviisti kytköksissä toisiinsa. Yritysten palkankorotusvara johtuu pitemmän päälle lähinnä tuottavuuskasvusta. Yritys, joka systemaattisesti korottaa palkkoja tuottavuuskasvuun nopeammin, löytää itsensä pian taloudellisista vaikeuksista.

Tuottavuuskasvu on talouskasvun keskeisin tekijä. Ilman tuottavuuden kasvua talouskasvulta loppuu pian puhti. Talouskasvu on puolestaan hyvinvoinnin osakomponentti. Kansantalouden taloudellisen menestyksen yhteys hyvinvoinnin tekijöihin, kuten elinajanodotteeseen tai itseraportoituun tyytyväisyyteen (*engl. self-reported life satisfaction*), on positiivinen.

Ilman tuottavuuden kasvua
talouskasvulta loppuu pian puhti.

Ilmastonmuutoksesta puhuttaessa väärä, tai pahimmillaan ihmisvihamielinen kysymys on, kuinka saamme talouskasvun loppumaan. Bruttokansantuotteen supistuminen tarkoittaisi joko pääoman tuhoutumista, työllisyysasteen tippumista tai kokonaistuottavuuden eli teknologisen kehityksen alenemista. Edellä mainittu kehityskulku johtaisi väijäämättä ihmisten pahoinvoinnin lisääntymiseen. Ihmiset haluavat tehokkaampia lääkkeitä ja kestävämpiä hyödykkeitä – eivät päinvastoin.

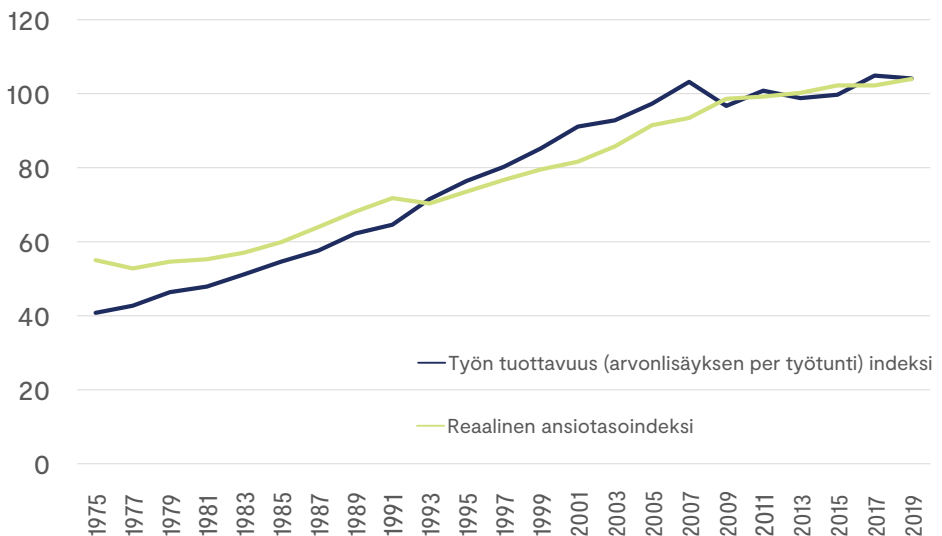
Lopulta suurin osa ihmisistä tavoittelee kulutusmahdollisuuksien kasvattamista sekä asioita, kuten pitkää ja tervettä elinkaarta, parempaa elämää jälkikasvulle sekä liberaalin demokratian suomaa mahdollisuutta toteuttaa itseään omana itsenään. On myös syytä pitää mielessä, että kulutusmahdollisuuksien kasvattaminen tarkoittaa yksilötasolla yleensä mahdollisuutta luopua fyysisten hyödyk-

keiden kuluttamisesta ja lisätä vapaa-ajan ja mahdollisesti palveluiden kulutusta. Harva kuitenkaan esimerkiksi jättäytyy kokonaan pois työelämästä ennen lakisääteistä eläkeikää.

Oikea kysymys ilmastonmuutoksen torjunnassa onkin: Kuinka voisimme kiihdyttää talouskasvua entisestään samalla vähentäen ilmaston kuormittamista? Kuten useimmiten, keskusjohtoisuuden kautta markkinamekanismin tuhoaminen on tie turmioon. Myös ilmastonmuutoksen kohdalla saastuttamisesta seuraava negatiivinen ulkoisvaikutus² olisi parhaiten eli pienimmillä hyvinvointitappioilla sisäistetävissä markkinaehtoisin keinoin.³

Kuvio 4 Työn tuottavuusindeksi (2010=100) ja reaalin ansiotasoindeksi (2010=100).

Lähde: Tilastokeskus.

² Negatiivinen ulkoisvaikutus on ihmisten toiminnasta seuraava vaikutus, jonka kustannuksia ihmiset eivät itse huomioi. Esimerkiksi yritykset saastuttavat enemmän, kuin olisi sosiaalisesti hyväksi, jos niiden ei tarvitse kantaa saastuttamisesta seuraavia kustannuksia ("tuotot ovat yksityisiä, ilmakehä on yhteinen").

³ Erinomainen kokooma aiheesta ks. [Juha Itkonen \(2020\) "Välineet ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi"](#)

TEKNOLOGIAN KEHITYS ON OLLUT EKSPONENTIAALISTA

Teknologinen kehitys on keskeisin hyvinvoinnin lähde.⁴ Se mahdollistaa entistä parempien hyödykkeiden kuluttamisen sekä tuottavuuden kasvun. Teknologisen kehityksen mittaaminen ei ole helppoa – varsinkaan lyhyellä aikavälillä. Pitemmällä aikavälillä mittaaminen on myös haastavaa, mutta laadullisesti kehitys on kuitenkin silmännähtävää ihan jokaiselle. Tosielämän esimerkkejä on kaikkialla maanviljelyksestä lasten kasvatukseen. Konkreettisin ja käytetyin esimerkki lienee elektroniikka, missä kehitys sekä hinnan että laadun suhteen on ollut niin nopeaa, että monien ihmisten on vaikea pysyä kehityksessä mukana.

Oletko teknologinen optimisti vai pessimisti?

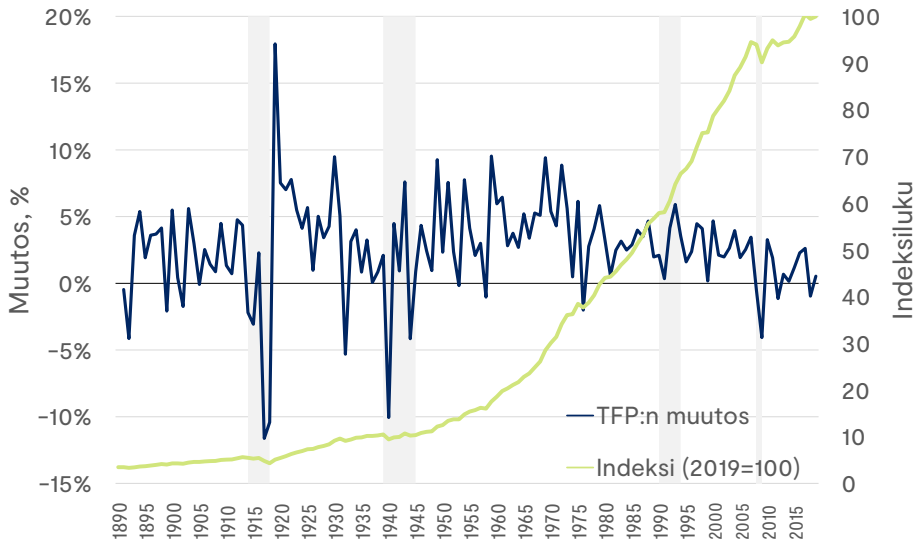
Tyypillisimmin teknologian kehitystä mitataan nk. Solow'n jäännöksen avulla (*engl. Solow residual*). Se mittaa kansantalouden tilinpidon avulla kaikkea sitä tuotannon muutosta, mitä ei pystytä selittämään työpanoksen tai pääoman muuttumisen avulla. Alun perin nobelisti Robert Solow'n käyttämää termiä kutsutaan nykyään yleensä kokonaistuottavuudeksi (*engl. total factor productivity (TFP) tai multi-factor productivity (MFP)*).

Vaikka teknologisen kehityksen mittaaminen on vaikeaa, sen lähimenneisyyden päätähuimaavaa vauhtia tuskin kukaan voi kiistää. Kysymys kuuluu, mitä tapahtuu tulevaisuudessa ja kuinka tulevaisuuden innovaatiot valuvat ihmisten hyvinvoinniksi. Onko suuret innovaatiot jo tehty ja siksi teknologinen kehitys laantuu hyödyttömyyksiin kehittämiseen? Vai ollaanko jonkin suuremman, ihmisten elämää mullistavan kehityksen äärellä? Oletko teknologinen optimisti vai pessimisti?

---

⁴ Teknologinen kehitys tulee ymmärtää laajasti. Se ei ole pelkästään insinööritaidon kehittymistä, vaan myös esimerkiksi johtamistaidon parantumista ja parempaa organisointia.

Kuvio 5 Kokonaistuottavuuden kehitys Suomessa 1890–2019.

Lähde: [Long Term Productivity Database*](#)

*Ks. Bergeaud, A., Cette, G. and Lecat, R. (2016): Productivity Trends in Advanced Countries between 1890 and 2012, *Review of Income and Wealth*. vol. 62(3), pages 420–444.

KULUTUSMAHDOLLISUUDET OVAT PAREMMAT KUIN KOSKAAN

Palkkatason ja tuottavuuden kasvu on mahdollistanut kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen kasvun. Kehitys on ollut erittäin positiivista. Mediaani-kotitalouden käytettävissä olevat tulot ovat nousseet tasaisesti, mikä on mahdollistanut yksityisen kulutuksen kasvun.

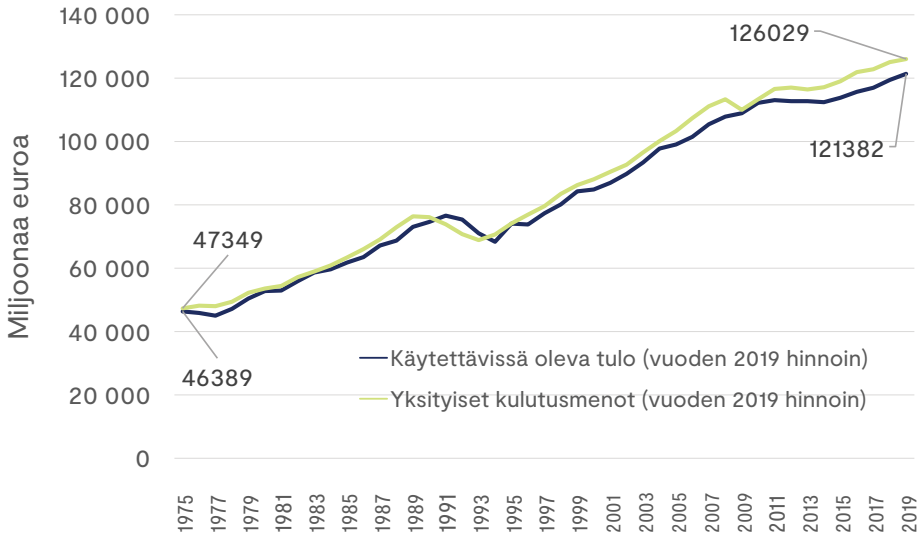
Kulutusmahdollisuuksien muutosta ei pidä ajatella pelkästään tulotason kasvuna, vaan myös teknologisenä kehityksenä. Esimerkiksi 1960-luvun alussa televisio saattoi maksaa palkansaajalle muutaman kuukauden palkan verran. Nykyään hyvän television saa murto-osalla keskimääräisen suomalaisen kuukausipalkasta. Lisäksi televisio oli 60 vuotta sitten painava, mutta näyttö oli pieni ja todennäköisesti mustavalkoinen. Nykyisin TV on kevyehkö, mutta suuri- ja tarkkanäyttöinen. Lisäksi älytelevisiion ominaisuudet ovat totaalisen eri luokkaa verrattuna 1960-luvun televisioon, missä ei todennäköisesti ollut edes kaukosäädintä.

Televisiön [kehityskaari](#) on konkreettinen esimerkki kulutusmahdollisuuksien parantumisesta, mutta sama ilmiö pätee enemmän tai vähemmän kaikkiin hyödykkeisiin ulkomaanmatkoista lapioihin. Lähestulkoon kaikki hyödykkeet ovat joko parempia, edullisempia tai molempia. Väitteet siitä, kuinka ennen tehtiin parempilaatuisia kestokulutushyödykkeitä, eivät monin paikoin pidä paikkaansa. Perustelu on nk. selviytymisharha (*engl. survivor bias*): ehjänä säilyneet esineet ovat erityisen hyvälaatuisia, mikä saattaa johtaa ihmiset päättelemään, että kaikki kauan sitten tehdyt esineet olivat hyvälaatuisia. Todellisuudessa ennen tehtiin sutta ja sekundaä siinä missä tänä päivänäkin.

Kulutusmahdollisuuksien muutosta ei pidä ajatella pelkästään tulotason kasvuna, vaan myös teknologisenä kehityksenä.

Kuvio 6 Käytettävissä oleva tulo ja yksityiset kulutusmenot Suomessa 1975–2019 vuoden 2019 hinnoin.

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

TULOEROT OVAT PYSYNEET ENNALLAAN

Yhdysvalloissa velloo keskustelu tuloeroista erityisesti siksi, ettei palkansaajien mediaanitulo ole kehittynyt suotuisasti menneinä vuosikymmeninä. Julkisessa keskustelussa Suomen ja Yhdysvaltojen tuloerojen tasot menevät ajoittain sekaisin. Tämä on harmillista, sillä Suomen tilanne poikkeaa merkittävästi Yhdysvaltojen vastaavasta. Seuraavassa muutamia keskeisiä huomioita liittyen suhteellisiin tuloeroihin.

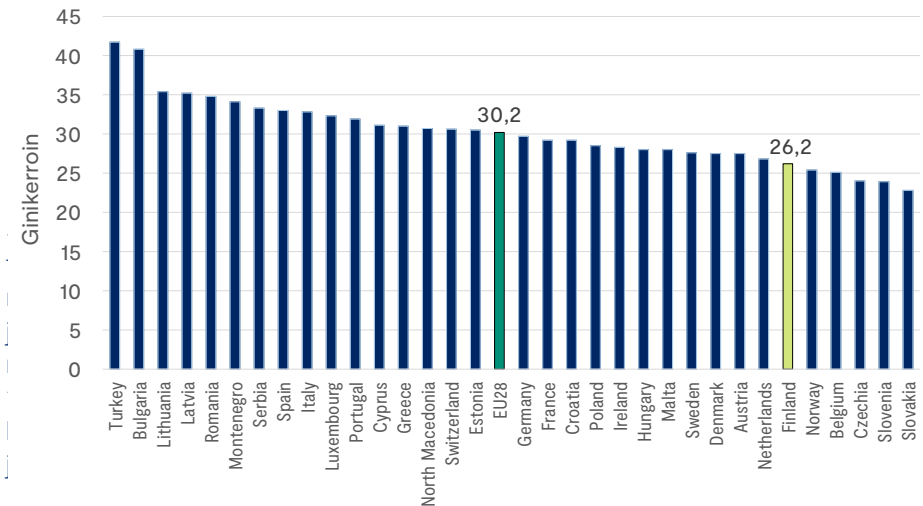
- Suomessa tuloerot ovat yhdet länsimaiden pienimmistä. Tilanne on pysynyt samankaltaisena tällä vuosituhanella. Käytetyin tuloerojen mitta on ginikerroin. Gini saa arvon 0, kun kaikilla on samat tulot ja arvon 100, kun kaikki tulot keskittyvät yhdelle. Suomen kansainvälisesti vertailukelpoisen ginikertoimen arvo vuonna 2019 oli 26,2.
- Pienituloisuus on kasvanut lievästi tällä vuosituhanella. Pienituloisuutta mitataan väestöosuudella, jonka tulot alittavat 60 prosenttia mediaanituloista. Myös 50 ja 40 prosentin pienituloisuusasteita käytetään. Suomen pienituloisuusaste vuonna 2019 oli 14,6.
- Suomessa kaikkien tuloluokkien käytettävissä olevat tulot ovat kasvaneet ajassa, keskimäärin 50 prosentilla vuosien 1995 ja 2019 välillä.

Joskus kuulee väitettävän, että pienet tuloerot johtavat ripeämpään talouskasvuun. Tutkimuskirjallisuudesta on kuitenkin vaikea löytää suoraviivaista evidenssiä ilmiölle. Asia ei ole mustavalkoinen, vaan käytössä pitäisi olla pikemminkin koko värispektri. Suomeksi sanottuna asiakokonaisuus on sotkuinen. Nostetaan seuraavassa kaksi tutkimuskirjallisuuteen perustuvaa näkökulmaa esille, joskin erilaisia lähestymistapoja on lukuisia.

Yksi näkökulma liittyä valtioiden tulotasoon. Bruecknerin ja Ledermanin (2018) tutkimuksen mukaan matalan tulotason maissa tuloerot nopeuttavat talouskasvua, mutta korkean tulotason maissa pätee päinvastainen. Ermanin ja te Kaatin (2019) mukaan tuloerojen kasvu nopeuttaa talouskasvua pääomaintensiivisillä toimialoilla, kun taas päinvastainen pätee inhimillistä pääomaa vaativilla aloilla.

Toinen, kenties hyödyllisempi tapa hahmottaa tuloerojen ja talouskasvun yhteyden kokonaisuutta on nk. *kolesterolihypoteesi*.⁵ Hypoteesin mukaan on olemassa tuloerojen kasvu, johon yksilö ei voi juuri vaikuttaa; tällainen tuloerojen kasvu hidasta talouskasvua. Toisaalta on olemassa tuloerojen kasvu, mikä on seurausta vaivannäöstä ja ponnistelusta; tämä tuloerojen kasvu on talouskasvua nopeuttavaa.

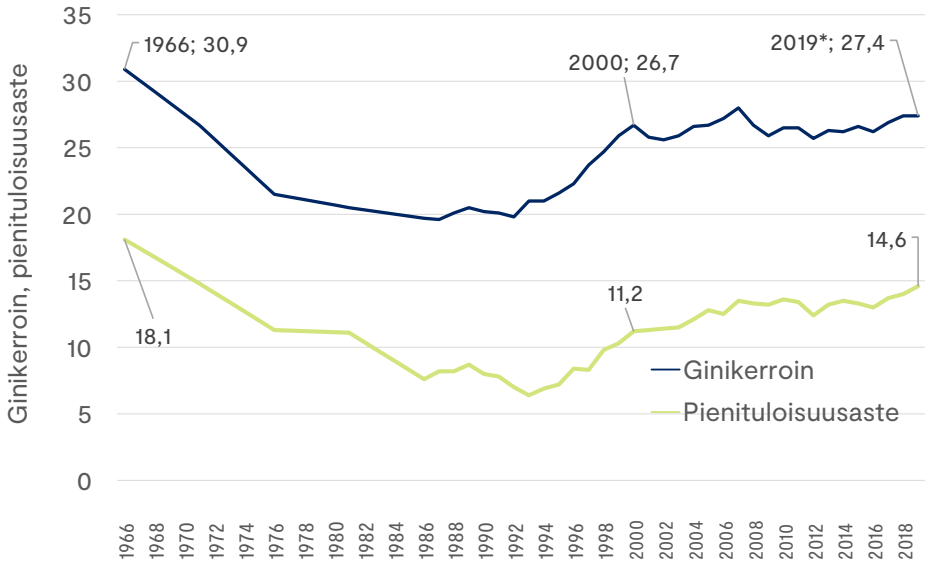
Kuvio 7 Ginikerroin EU-maissa vuonna 2019.

Lähde: Eurostat, Income and living conditions.

5 Ks. [Marrero ja Rodríguez \(2019\) "Inequality and growth: The Cholesterol hypothesis"](#), ECINEQ WP 2019 – 501.

Kuvio 8 Ginikerroin ja pienituloisuusaste 1966–2019.

Lähde: Tilastokeskus.

Taulukko 1 Mediaanitulon (reaalinen) muutos tulokymmenyksittäin.

	Yhteensä	Tulokymmenys									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
1995–2019	50 %	31 %	35 %	41 %	45 %	49 %	51 %	54 %	57 %	61 %	72 %
2000–2019	35 %	30 %	31 %	33 %	34 %	34 %	35 %	35 %	36 %	37 %	38 %
2005–2019	17 %	20 %	19 %	18 %	18 %	17 %	17 %	17 %	17 %	17 %	18 %
2010–2019	5 %	9 %	7 %	6 %	6 %	5 %	5 %	5 %	5 %	6 %	6 %
2015–2019	5 %	4 %	4 %	4 %	5 %	5 %	5 %	5 %	6 %	6 %	7 %

Lähde: Tilastokeskus, tulonjakotilasto.

HYVINVOINTIVALTIO ON LAAJENTUNUT

Suomalaista hyvinvointivaltiota on rakennettu jo kymmeniä vuosia. Julkisen talouden näkökulmasta tämä on tarkoittanut julkisten menojen valtavaa kasvua, mikä on rahoitettu pääosin veroastetta korottamalla. Lopputuloksena Suomen julkinen sektori on julkisten menojen bkt-suhteella mitattuna yksi maailman suurimmista.

1930-luvun suuren laman aikaan julkiset menot Suomessa olivat alle 20 prosentin luokkaa eli noin kolmannes nykytasosta. Toinen maailmansota lisäsi kuitenkin julkisen sektorin menoja jyrkästi. Valtion menot nousivat vuonna 1941 liki 60 prosenttiin suhteessa bkt:een. Sodan jälkeen tilanne ei kuitenkaan pällannut entiselleen, vaan julkiset menot jäivät pysyvästi korkeammalle tasolle. Vuonna 1960 julkisten menojen bkt-suhde oli noin 27 prosenttia.

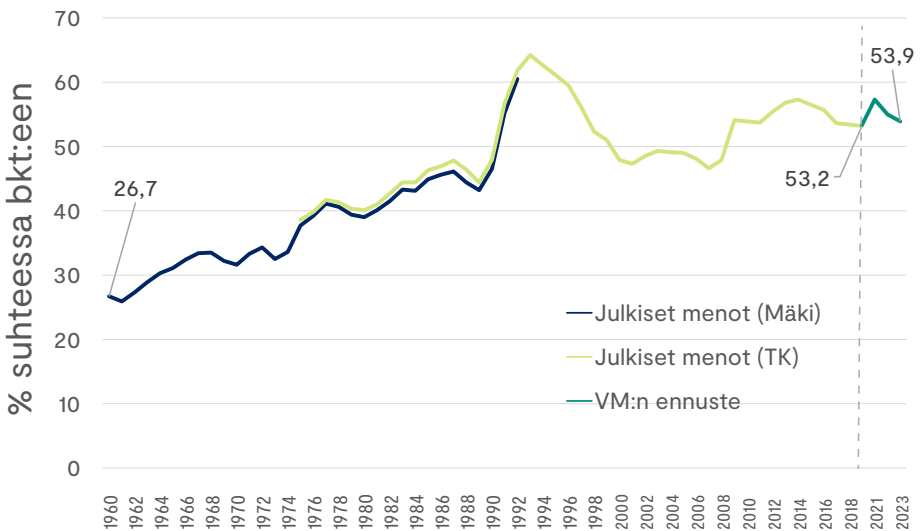
**Suomen julkinen sektori on julkisten
menojen bkt-suhteella mitattuna yksi
maailman suurimmista.**

Näihin aikoihin alettiin hyvinvointivaltiota rakentaa toden teolla. 1950-luvun lopulla tuli voimaan uudistettu kansaneläkelaki, kun siirryttiin säästövakuutuksesta tasaeläkkeeseen. Vuonna 1962 luotiin ansioperustainen eläkejärjestelmä. Muita merkittäviä uudistuksia olivat mm. työttömyysturvauudistus (1960), sairausvakuutuslaki (1963), kansanterveyslaki (1972), peruskoulu-uudistus (1972–1977) ja päivähoitolaki (1973).

Uudistusten myötä valtion ja kuntien rinnalle tuli kolmas julkisen vallan alasektori – sosiaaliturvarahastot. Merkittävimmät elementit suomalaisesta hyvinvointivaltiosta oli siis rakennettu 1970-luvun puoliväliin tultaessa. On huomionarvoista, että julkinen velka oli tuolloin hyvin matalalla tasolla; velkasuhde oli selvästi alle 10 prosentissa. Julkisten menojen bkt-suhde oli alle 40 prosenttia.

Merkille pantavaa on myös se, että erityisesti 1990-luvun suuren laman sekä finanssikriisin jälkeen julkiset menot lisääntyivät, mutteivat ikinä palautuneet lama-aikojä edeltävillä tasoille. Historiaa peilaten on mahdollista, että niin käy koronakriisin yhteydessäkin huolimatta talousennustajien usein optimistisistä näkemyksistä.

Kuvio 9 Julkiset menot suhteessa bruttokansantuotteeseen 1960–2019.

Lähde: [Mäki \(1995\)](#), Tilastokeskus (kansantalouden tilinpito) ja valtiovarainministeriö, taloudellinen katsaus (talvi 2020).

KAIKEN HYVÄN KÄÄNTÖPUOLELLA OVAT JULKISEN TALOUDEN HAASTEET

Kokonaiskuva on se, että tuottavuuden kasvun ja hyvän teknologisen kehityksen ansiosta suomalaisten on ollut mahdollista vähentää työtuntejaan ja viettää aiempaa kauemmin rattoisia eläkepäiviä. Tuloerot ovat pysyneet maltillisina ja hyvinvointivaltio on laajentunut joka puolelle.

Kun kaikki on mennyt hyvin voisi luulla, että poliittisessa järjestelmässä menot olisi ollut helppo asettaa tulojen tasolle. Näin ei kuitenkaan ole ollut ja syy on rakenteellinen – syyt juontavat vuosikymmenten taa. Suomalainen eläkejärjestelmä sekä väestörakenteen muutos ovat haasteiden keskiössä.

**Tuloerot ovat pysyneet maltillisina ja
hyvinvointivaltio on laajentunut joka
puolelle.**

Julkisten menojen nopeasta kasvusta huolimatta julkinen talous oli ylijäämäinen ennen Suomen 1990-luvun alun suurta lamaa. Julkinen velka oli kyllä nousujohteisella uralla, mutta velan määrä oli varsin matala. Kaikki julkisen talouden sektorit olivat plussan puolella, joskin eläkesektorin oli eläkkeiden rahastoinnin takia eniten ylijäämäinen. Eläkesektorin ylijäämä on jatkunut suhdanteista riippumatta aina näihin päiviin saakka.

1990-luvun lamavuosien jälkeen sosiaaliturvarahastoista puhdistettu julkinen talous on ollut ylijäämäinen vain viitenä vuotena; 2000–2002 sekä 2007–2008. Kaikkina muina vuosina, jopa erityisen nopean talouskasvun aikana vuosina 2003–2006, sosiaaliturvarahastoista puhdistettu julkinen talous on ollut alijäämäinen. Kuntien ja valtion veneet vuotavat.

Miksi sosiaalivakuutusrahastojen kohdalla erityisesti eläkejärjestelmä vääristää kokonaiskuvaa? Siksi, että eläkejärjestelmän kansantalouden tilinpitoon kirjattu ylijäämä ei ole todellista ylijäämää, vaan rahastoidut eurot tullaan maksamaan eläkkeinä takaisin korkojen kera tulevaisuudessa. Sosiaalivakuutusrahastojen poistaminen tarkastelusta auttaa kirkastamaan sen tosiasian, että muu julkinen talous on ollut rakenteellisesti alijäämäinen jo pitkään; menot ovat siis pysyväisluonteisesti suuremmat kuin tulot.

Oman, tärkeän lisänsä tarinaan tuo se, että vuodesta 2010 eteenpäin vanhus- huoltosuhde alkoi heikkenemään nopeasti. Jo valmiiksi rakenteellisesti alijäämäinen julkinen talous muuttui enemmän alijäämäiseksi. Samalla myös eläkejärjestelmän ylijäämä on leikkautunut merkittävästi ja sen odotetaan pienenevän entisestään tulevaisuudessa.

Julkisen sektorin alijäämän merkitys vähenisi, mikäli talouskasvu olisi sitä nopeampaa. Näin ei kuitenkaan keskimäärin ole ollut viimeisen 30 vuoden aikana. Ei liene siis suurikaan yllätys, että julkisen sektorin velkasuhde tulee nousemaan 1990-luvun alun 14 prosentista koronakriisin jälkeiseen 75 prosenttiin eikä ylärajaa ole näköpiirissä.

Ajattelumallit ja suhtautuminen julkiseen sektoriin on muuttunut melkoisesti Suomen itsenäisyyden alkuajoista. Katkelma J.K. Paasikiven esitelmästä vuodelta 1931 on mielenkiintoinen ajankuvaus tilanteesta, jolloin valtion menot olivat alle 20 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen. Tekstin asiasisältö on sanomaltaan relevantti tänäkin päivänä.

Eläkejärjestelmän kansantalouden tilinpitoon kirjattu ylijäämä ei ole todellista ylijäämää, vaan rahastoidut eurot tullaan maksamaan eläkkeinä takaisin tulevaisuudessa.

*”Valtion menoarvio on paisunut miltei joka kohdalta. Se on niinkuin vesitauti-
nen pöhötynyt, josta vettä olisi joka kohdasta pois puserrettava. Syyt valtion
menojen nopeaan kasvamiseen ovat olleet useammat samaan suuntaan
vaikuttavat. Osaksi ne ovat laadultaan luonnollisia, koska kaikissa oloissa
julkisten yhdyskuntien menotaloudella näyttää olevan taipumus laajenemiseen.
Edelleen on meillä sekä maailmansodan aikana että jo Venäjän vallan viimeisi-
nä vuosina jäänyt suorittamatta paljon hyödyllisiä yhteiskunnallisia uudistuksia,
kulkulaitosten rakennustöitä ym. taloudellisia toimenpiteitä, joiden toteuttami-
nen on ollut itsenäisyytemme ensimmäisen vuosikymmenen tehtäviä. Mutta
sen ohella näyttää se käsitys levinneen laajoihin kansalaispiireihin, että valtion
velvollisuutena on auttaa joka paikassa, suorittaa mitä erilaisimpia edistämis-
toimenpiteitä ja kantaa niistä johtuvia kustannuksia. Vetoaminen valtioon on
tullut niin yleiseksi, että vain harvat yrittävät omalla toiminnallaan ilman julkisen
yhdyskunnan apua edistää hyödylliseksi katsomaansa asiaa, vaikka se koskisi
hyvinkin rajoitetun piirin etua. Ei ole muistettu, että valtiolla ei ole mitään omia
varoja, muuta kuin niitä, jotka se muodossa tai toisessa ottaa kansalaisilta.
Näistä syistä valtion apua, milloin suoranaisten toiminnan, milloin avustusten tai
lainain muodossa, on annettu vuosi vuodelta yhä uusiin tarkoituksiin ja käytetty
siihen yhä suurempia summia. Näyttää siltä kuin käsitys, että valtion kukkaro
on tyhjentyvän, olisi määrännyt valtion talouspolitiikan menneinä vuosina.”*

- J. K. Paasikivi Tampereella vuonna 1931

OIKOTIETÄ ONNEEN EI OLE

Onko olemassa konsteja, joilla vaikeiden päätösten tuskaa voisi helpottaa? Kautta aikojen päättäjien yksi houkutus on ollut rahan painaminen ja sama houkutus nostaa nytkin päätään tietyissä osissa poliittista sfääriä. Ikinä historiassa eivät tulokset ole olleet hyviä, kun rahan tarjonnan lisäys on ollut julkisen sektorin rahoituksen keskeisin työkalu.

Julkisen talouden tasapainottamisessa valitettavasti oikotietä onneen ei ole. Keinot ovat makrotasolla suoraviivaiset, mutta mikrotasolla poliittisesti haastavat. Julkinen sektori tasapainottuu ennen pitkää, kun julkisen sektorin alijäämä on pienempää kuin talouskasvu. Olettaen, että Suomen veroaste on jo tapissa, tulisi alijäämätavoitteesta huolehtia erityisesti menojen hallinnan kautta. Sellaista poliittista johtajuutta on vähän, joka haluaa tai vielä vähemmän pystyy julkisia menoja karsimaan.

Käytännössä poliittisesti toteuttamiskelpoiseksi keinoksi jää vain työllisyysasteen pysyvä kohottaminen julkisia menoja lisäämättä sekä tuottavuuskasvun nopeuttaminen markkinaehtoisuutta lisäämällä. Markkinaehtoisuuden lisäämistä ei tässä pidä ymmärtää kapeasti vain rahaan tai yrityskenttään liittyvänä asiana, vaan pikemminkin laajasti keinovalikoimana yksilöiden toimintavapauden kasvattamiseen. Selkeimpiä yksittäisiä esimerkkejä ovat apteekkimarkkinan avaaminen tai työmarkkinoiden yleissitovuuden purkaminen.

YHTEENVETO

- Vuosittainen työaika on nyt liki neljänneksen matalampi verrattuna 60 vuoden takaiseen tilanteeseen.
- Vastasyntyneen elinajanodote on noussut viimeisten 50 vuoden aikana noin 12 vuodella. Eläkkeellä vietetty aika on noussut merkittävästi.
- Tuottavuuskasvu on talouskasvun keskeisin tekijä ja se on noussut voimakkaasti menneinä vuosikymmeninä. Kaikkien tuloluokkien käytettävissä olevat tulot ovat nousseet voimakkaasti.
- Ihmisten kulutusmahdollisuudet ovat parempia kuin koskaan. Ihmiskunnan ilmastonmuutokseen liittyvä haaste ei ole, kuinka talouskasvu pysäytetään, vaan se, kuinka talouskasvua kiihdytetään samalla hiilidioksidipäästöjä vähentäen.
- Tuloerot eivät ole juuri lisääntyneet tällä vuosikymmenellä. Suomessa on kansainvälisesti vertaillen pienet tuloerot.
- Suomalainen hyvinvointivaltio on laajentunut voimakkaasti 1960-luvulta lähtien. Suomen julkiset menot ovatkin Ranskan jälkeen maailman toiseksi suurimmat yli 53 prosentin bkt-suhteella.
- Oikotietä onneen ei ole; julkinen talous tasapainottuu vain toimenpidekokonaisuudella, jossa jokin mahdollisesti kovaääninenkin väestöryhmä menettää jo saavutettuja etuja.

**KESKUS-
KAUPPAMARI**

Keskuskauppamari, World Trade Center Helsinki,
PL 1000, Aleksanterinkatu 17, 00100 Helsinki | puh. 09 4242 6200
keskuskauppamari@chamber.fi | @K3FIN
kauppamari.fi